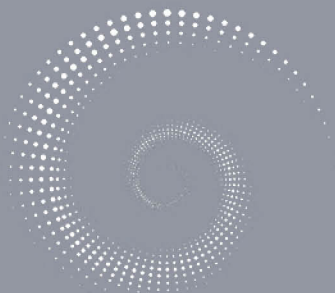

ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Ερμηνεία κατ' άρθρο

Άρθρο 67

ΝΙΚΟΣ ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΥ

Ηλεκτρονική έκδοση

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΣΠ. ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ, Ξ. ΚΟΝΤΙΑΔΗΣ, Γ. ΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

Ιανουάριος 2023

ΣΥΝΤΑΓΜΑ
WATCH.GR

Άρθρο 67

Η Βουλή δεν μπορεί να αποφασίσει χωρίς την απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων μελών, που όμως ποτέ δεν μπορεί να είναι μικρότερη από το ένα τέταρτο του όλου αριθμού των βουλευτών.

Σε περίπτωση ισοψηφίας επαναλαμβάνεται η ψηφοφορία και, ύστερα από νέα ισοψηφία, η πρόταση απορρίπτεται.

ΝΙΚΟΣ ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. Ο βασικός κανόνας λήψης απόφασης – δικαιολογητική βάση	1
II. Ερμηνευτικά ζητήματα	2
III. Διαπίστωση και αμφισβήτηση συνδρομής της απαιτούμενης πλειοψηφίας – πρακτική.....	3
IV. Επιστολική ψήφος	4
V. Πεδίο εφαρμογής.....	4
VI. Ισοψηφία	5

I. Ο ΒΑΣΙΚΟΣ ΚΑΝΟΝΑΣ ΛΗΨΗΣ ΑΠΟΦΑΣΗΣ – ΔΙΚΑΙΟΛΟΓΗΤΙΚΗ ΒΑΣΗ

Το άρθρο 67 θέτει τον βασικό κανόνα της απαιτούμενης για τη λήψη απόφασης πλειοψηφίας. Η Βουλή δεν μπορεί να αποφασίσει δίχως την απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων μελών, η οποία «ποτέ» δεν μπορεί να είναι μικρότερη από το ένα τέταρτο του όλου αριθμού των βουλευτών (συνήθης πλειοψηφία). Επομένως, η Βουλή δεν λαμβάνει απόφαση δίχως α) 75 τουλάχιστον θετικές ψήφους και, σωρευτικά, β) εφόσον οι θετικές ψήφοι συνιστούν απόλυτη πλειοψηφία (>50%) επί των παρόντων. Πρόταση που δεν συγκέντρωσε την απαιτούμενη πλειοψηφία απορρίπτεται (74 παρ. 3 ΚτΒ). Σχετικά με το Τμήμα διακοπής των εργασιών και τις διαρκείς επιτροπές όταν ασκούν νομοθετικό έργο κατά την έννοια του άρθρου 70 παρ. 2Σ, η πλειοψηφία δεν μπορεί να είναι μικρότερη από τα δύο πέμπτα του αριθμού των μελών τους (άρθρο 70 παρ. 5Σ).

Ο κανόνας της πλειοψηφίας αποτελεί τεχνική λήψης απόφασης του συλλογικού οργάνου και δίδει δημοκρατική νομιμότητα στις αποφάσεις του οργάνου στο πλαίσιο της ελεύθερης και δημοκρατικής λειτουργίας της Βουλής (65 παρ. 1 Σ). Με δεδομένο ότι πρόκειται για το αντιπροσωπευτικό όργανο του πολιτεύματος, ο κανόνας αντλεί το

νόημά του από τη δημοκρατική αρχή και επιμέρους διαστάσεις της, όπως ο πολιτικός πλουραλισμός ως εγγενές στοιχείο της δημοκρατικής κοινωνίας, ο πολιτικός ανταγωνισμός ο οποίος άλλως θα στερείτο ωφέλιμου αποτελέσματος, πρωτίστως όμως η πολιτική ισότητα και η σύλληψη του αντιπροσωπευόμενου λαού ως του συνόλου των πολιτών ως ελεύθερων και ίσων. Η τελευταία διάσταση εξηγεί γιατί η κατά πλειοψηφία λαμβανόμενη απόφαση συγκροτεί πολιτειακή βούληση μόνο στο βαθμό που το περιεχόμενό της συνάδει με το σύνολο των συνταγματικών κανόνων που οργανώνουν δικαίικα και οριοθετούν την άσκηση της δημόσιας εξουσίας στο όνομα του λαού (1 παρ. 3Σ).

- 3 Το ελάχιστο ποσοστό διασφαλίζει την ελάχιστη αντιπροσωπευτικότητα, ώστε να μπορεί η απόφαση να αποδοθεί γνησίως στο Σώμα. Καθώς το Σύνταγμα δεν περιέχει διατάξεις περί απαρτίας (προκειμένου να μην παρακωλύεται, διά της αποχωρήσεως, η ομαλή πρόοδος των εργασιών), αυτή η ρύθμιση κατ' αποτέλεσμα θέτει και κανόνα απαρτίας για το στάδιο λήψης αποφάσεως.

II. ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

- 4 Η έννοια του «όλου αριθμού των βουλευτών» αναφέρεται στον οριζόμενο με νόμο αριθμό των βουλευτών κατά το άρθρο 51 παρ. 1Σ (δηλ. 300, όσες και οι βουλευτικές έδρες) είναι δε αδιάφορο το ενδεχόμενο μη πληρώσεως ή κενώσεως βουλευτικής έδρας (βλ. και 74 παρ. 2 ΚτΒ – η διατύπωση είναι κακότεχνη, ώστε να μην είναι ευκρινής η αντίστιξη με την πρώτη παράγραφο). Έτσι, το κριτήριο είναι σταθερό, δεν υπόκειται σε αλλοίωση από πολιτικές συμπεριφορές, και εκφράζει την ελάχιστη παραδεκτή αντιπροσωπευτικότητα του Σώματος.
- 5 Το ζήτημα είχε τεθεί το 1874, όταν καταπατήθηκαν οι συνταγματικές διατάξεις περί απαρτίας (άρθρο 56 του Συντάγματος του 1864) με την κατασκευή ότι κατά τον υπολογισμό του αριθμού «των μελών» της Βουλής δεν λαμβάνονται υπόψη οι έδρες για τις οποίες δεν έχει ανακηρυχθεί βουλευτής ή αυτός δεν έχει ορκισθεί. Η 30η Νοεμβρίου είχε έκτοτε θεωρηθεί μελανή ημέρα του κοινοβουλευτισμού και για δεκαετίες η Βουλή εκείνη την ημέρα δεν συνεδρίαζε. Με την αναθεώρηση του 1911 τροποποιήθηκαν οι διατάξεις περί απαρτίας με μείωση του απαιτούμενου ορίου (ώστε να αποθαρρύνονται πρακτικές κωλυσιεργίας) και εισαγωγή του όρου «όλου αριθμού των μελών».
- 6 Ζήτημα τίθεται ως προς την έννοια της απόλυτης πλειοψηφίας των παρόντων. Κατά το άρθρο 72 παρ. 4 ΚτΒ, ο βουλευτής εκφράζει την προτίμησή του με «ναι», «όχι», ή «παρών». Η ψήφος «παρών» υποδηλώνει συμμετοχή του βουλευτή στην ψηφοφορία, οπότε για την παραδοχή της προτάσεως, που προϋποθέτει απόλυτη και όχι σχετική πλειοψηφία, τα «ναι» πρέπει να υπερβαίνουν τα «όχι» και τα «παρών» (βλ. και Αντώνης Παντελής, Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου, 5^η εκδ. 2020, σελ. 364). Ωστόσο έχουν

υπάρξει περιπτώσεις που, αντίθετα με τη συνταγματική πρόβλεψη, η ψήφος «παρών» αντιμετωπίστηκε ως αποχή από την ψηφοφορία και δεν συνυπολογίστηκε για τη συναγωγή του αποτελέσματος. Η λύση ότι η λευκή ψήφος δεν συνυπολογίζεται, κατά πλάσμα δικαίου, στα παρόντα μέλη υιοθετείται στον Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας (άρθρο 15 παρ. 1), ο οποίος ωστόσο δεν εφαρμόζεται στην άσκηση της νομοθετικής λειτουργίας, ούτε και δύναται να εφαρμοστεί υπό το φως της αυτονομίας της Βουλής (65 παρ. 1 Σ) (βλ. και ΣτΕ 1611/2018 που δέχεται την εφαρμογή του ΚΔΔιαδ, ελλείψει ειδικής ρύθμισης, στις περιπτώσεις που κοινοβουλευτική επιτροπή ενεργεί ως συλλογικό όργανο της διοίκησης – επιλογή προϊσταμένων).

III. ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΗ ΚΑΙ ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΤΗΣ ΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΗΣ ΠΛΕΙΟΨΗΦΙΑΣ - ΠΡΑΚΤΙΚΗ

Η διαπίστωση του απαιτούμενου αριθμού βουλευτών για τη διεξαγωγή της ψηφοφορίας και για τη λήψη απόφασης ανήκει στον Πρόεδρο της Βουλής (69 παρ. 4 ΚτΒ). Στην πράξη, ζήτημα ελέγχου εφαρμογής της διάταξης ανακύπτει ιδίως όταν διεξάγεται ονομαστική ψηφοφορία ή μυστική ψηφοφορία (άρθρα 72-73 ΚτΒ).

Σε περιπτώσεις ψηφοφορίας με ανάταση του χεριού ή έγερση, ακολουθείται πρακτική κατά την οποία η ψήφος των εκπροσώπων των κοινοβουλευτικών ομάδων ή, στο νομοθετικό έργο, των εισηγτηών δίδεται με δήλωση και λογίζεται ότι αποδίδει και ψήφο των λοιπών μελών της οικείας κοινοβουλευτικής ομάδας. Έτσι παρατηρείται το φαινόμενο η Βουλή να αποφασίζει με παρουσία ολίγων μελών. Περίπτωση αληθούς καταμέτρησης κατόπιν εγέρσεως παρατηρείται σπανίως, ιδίως σε περιπτώσεις που ο Κανονισμός ορίζει την ανάταση ή έγερση ως αποκλειστικό τρόπο ψηφοφορίας (ζητήματα αντισυνταγματικότητας και παρεμπόδιοντα ζητήματα, άρθρα 100 παρ. 2 ΚτΒ και 67 παρ. 7 ΚτΒ, βλ. και 68 παρ. 8 ΚτΒ).

Αυτή η πρακτική δοκιμάζει τον προσωπικό χαρακτήρα της ψήφου και αντιστοίχως τη θεσμική εγγύηση της ελευθερίας γνώμης και ψήφου του βουλευτή (60 παρ. 1 Σ). Σε κάθε περίπτωση, δεν επιτρέπεται να εφαρμόζεται σε περιπτώσεις ανεξάρτητων βουλευτών (δεν επιτρέπεται δηλαδή οι τελευταίοι να εξουσιοδοτήσουν σχετικώς εκπρόσωπο κοινοβουλευτικής ομάδας). Από την άλλη πλευρά, δεν δημιουργεί προβλήματα στην πράξη διότι, με πρόταση του 1/20 του όλου αριθμού των βουλευτών, δηλαδή 15 βουλευτών, η διεξαγωγή της ψηφοφορίας χωρεί με ονομαστική κλήση, σχετική δε πρόταση μπορεί να υποβληθεί και μετά τη διεξαγωγή της ψηφοφορίας υπό μορφή αντιρρήσεων (71 παρ. 3 ΚτΒ). Πρόβλημα θα δημιουργείτο στις περιπτώσεις που κατά το Σύνταγμα απαιτείται αυξημένη πλειοψηφία (και όχι η συνήθης του άρθρου 67Σ). Σε τέτοιες περιπτώσεις, ακόμη κι αν δεν ορίζεται ρητώς, είναι αναγκαίο η ψηφοφορία να διεξάγεται με ονομαστική κλήση (με απόφαση του Προέδρου κατά το άρθρο 72

παρ.1 εδ. (γ) ΚτΒ), ώστε να αποδεικνύεται η επίτευξη της αυξημένης πλειοψηφίας. Βλ. σχετικά τα Πρακτικά της Συνεδριάσεως της 21^{ης} Ιουλίου 2016 και της 24^{ης} Ιανουαρίου 2020, οπότε και διεξήχθη ονομαστική ψηφοφορία για ζητήματα για τα οποία το Σύνταγμα απαιτεί αυξημένη πλειοψηφία. Απόκλιση θα ήταν ενδεχομένως ανεκτή αν είναι πρόδηλη η επίτευξη της πλειοψηφίας (π.χ. ομόφωνη απόφαση και σχετική διαπίστωση του Προέδρου ότι καλύπτεται η απαιτούμενη πλειοψηφία).

- 10 Αμφισβήτηση του αποτελέσματος της ψηφοφορίας ενώπιον των δικαστικών αρχών δεν είναι επιτρεπτή καθώς το ζήτημα ανάγεται στην αυτονομία του Σώματος, με την επιφύλαξη περίπτωσης πλαστότητας των πρακτικών. Στην διαβόητη περίπτωση των Σηλιπτικών, όπου είχαν παραβιαστεί οι (τότε ισχύοντες) κανόνες περί απαρτίας (βλ. παραπάνω § 2), η ίδια η Βουλή προέβη, με νεώτερο νόμο, σε κήρυξη των νόμων που είχαν ψηφιστεί κατά παράβαση του Συντάγματος ως ανίσχυρων (βλ. Ν. Παπασπύρου, Η διασταύρωση του κοινοβουλευτικού και του δικαιοκρατικού αιτήματος υπό το Σύνταγμα του 1864 σε Το Σύνταγμα του 1864: 150 Χρόνια Μετά, 2021, σελ. 99). Η θεωρία υποστήριξε ότι, επειδή οι νόμοι είχαν δημοσιευθεί, επρόκειτο αληθώς για κατάργησή τους με αναδρομική ισχύ. Σε κάθε περίπτωση, έκτοτε επικράτησε στη χώρα μας η άποψη ότι η ίδια η Βουλή, κατ' αποκλεισμό των δικαστηρίων, είναι φύλακας των διαδικαστικών ρυθμίσεων του Συντάγματος σχετικά με την ψήφιση των νόμων. Διαφορετική είναι η περίπτωση που κοινοβουλευτική επιτροπή ενεργεί ως συλλογικό όργανο της διοίκησης (ΣτΕ 1611/2018).

IV. ΕΠΙΣΤΟΛΙΚΗ ΨΗΦΟΣ

- 11 Η συμμετοχή στην ψηφοφορία καταρχήν προϋποθέτει την αυτοπρόσωπη παρουσία του βουλευτή, ως εγγύηση της κατά συνείδηση ψήφου. Ωστόσο, οι βουλευτές που βρίσκονται σε αποστολή της Κυβέρνησης ή της Βουλής στο εξωτερικό μπορούν να μετέχουν στις ψηφοφορίες με επιστολή ή τηλεομοιοτυπία. Η εν λόγω ρύθμιση του Κανονισμού της Βουλής, η οποία θεσπίστηκε κατόπιν υποδείξεως του συντακτικού νομοθέτη (άρθρο 70 παρ. 7 Σ), έχει επεκταθεί για την περίπτωση εγκύων βουλευτών (για το χρονικό διάστημα του τελευταίου μήνα της κύησης, καθώς και αυτού που ακολουθεί τον τοκετό), και βουλευτών που δεν μπορούν να μετέχουν βάσει μέτρων προστασίας της δημόσιας υγείας σε καταστάσεις ανάγκης, ιδίως σε περιπτώσεις επιδημίας ή πανδημίας (άρθρο 70Α ΚτΒ). Στον τρέχοντα χρόνο (2022), οι βουλευτές που δηλώνουν σχετικό λόγο υγείας, μετέχουν στην ψηφοφορία με επιστολική ψήφο.

V. ΠΕΔΙΟ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ

- 12 Το Σύνταγμα για επιμέρους ζητήματα απαιτεί αυξημένη πλειοψηφία, οπότε ο κανόνας του άρθρου 67 δεν εφαρμόζεται.

Ζήτημα τίθεται αν ο κανόνας του άρθρου 67 αφορά και σε περιπτώσεις εκλογής προσώπων (εκλογή Προέδρου της Δημοκρατίας, εκλογή Προέδρου Βουλής, κλπ.). Σε (πρακτικώς μάλλον απίθανη) περίπτωση που δεν επιτυγχάνεται τελικώς πλειοψηφία του ενός τετάρτου, εφαρμογή της ρύθμισης θα μπορούσε να οδηγήσει σε αδιέξοδο που δεν ανέχεται η κατά το Σύνταγμα λειτουργία του πολιτεύματος. Επομένως, το άρθρο 67 πρέπει να θεωρηθεί μη εφαρμοστέο (έτσι και Κώστας Μαυριάς, Συναγματικό Δίκαιο, 6^η εκδ. 2022, σελ. 400, Παντελής, ό.π. σελ. 371). Εξάλλου, για αυτόν το λόγο, οι οικείες ρυθμίσεις ρητώς ορίζουν ότι, αν δεν συγκεντρωθεί η ειδική πλειοψηφία που κατά περίπτωση απαιτείται, η εκλογή χωρεί με «σχετική» πλειοψηφία μεταξύ των δύο προσώπων που πλειοψήφησαν (π.χ. 32 παρ. 4 Σ, 7 παρ. 3 ΚτΒ). Αυτή η λύση ήδη τελεί εκτός του συστήματος που θεσπίζει το άρθρο 67, το οποίο συναρτά την απαίτηση του ενός τετάρτου με κανόνα απολύτου πλειοψηφίας (καθώς και με απόρριψη της πρότασης σε περίπτωση οριστικής ισοψηφίας).

Αντιστρόφως, όπου δεν συντρέχει κίνδυνος αδιεξόδου, ο Κανονισμός της Βουλής 13 μπορεί να ορίσει την εφαρμογή των όρων του άρθρου 67, όπως πράγματι συμβαίνει για την εκλογή των λοιπών, πλην του Προέδρου της Βουλής, μελών του Προεδρείου (άρθρο 8 παρ. 1 ΚτΒ). Έτσι, σε περίπτωση που δεν επιτευχθούν τουλάχιστον 75 θετικές ψήφοι για συγκεκριμένο βουλευτή, αυτός δεν θεωρείται εκλεγείς σε θέση Αντιπροέδρου, ακόμη κι αν έχει συγκεντρώσει την απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων.

VI. ΙΣΟΨΗΦΙΑ

Το δεύτερο εδάφιο του άρθρου 67 ορίζει ότι σε περίπτωση ισοψηφίας η ψηφοφορία επαναλαμβάνεται και, ύστερα από νέα ισοψηφία, η πρόταση απορρίπτεται. Η διάταξη δεν καταλαμβάνει περιπτώσεις εκλογής προσώπων (βλ. π.χ. άρθρο 32 παρ. 4Σ) δίχως βεβαίως να κωλύεται ο Κανονισμός της Βουλής να ορίσει επανάληψη της ψηφοφορίας όπου το Σύνταγμα δεν περιέχει ειδική ρύθμιση. 14